

Studia z dawnego prawa sądowego i miejskiego. Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki humanistyczno-społeczne, z. 218, Toruń 1990.

W Wydawnictwie Naukowym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu ukazał się tom dedykowany Profesorowi Zbigniewowi Zdrójkowskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin, przygotowany starannie przez grono przyjaciół, współpracowników i uczniów z różnych, nie tylko toruńskiego, ośrodków uniwersyteckich, którzy chcieli w ten sposób uczcić jego zasługi w dziedzinie badań, dydaktyki i organizacji nauki. Słusznie zaznacza w przedmowie redaktor naukowy zeszytu, prof. dr hab. Stanisław Salmonowicz, że „kilka niezwykle ważnych ogólnopolskich inicjatyw badawczo-wydawniczych tylko prof. Zdrójkowskiemu i jego niespożytej energii i wytrwałości zawdzięczało swą realizację”.

Przedsięwzięcia naukowe takiego, jak omawiany, typu homagiального, stanowią często zbiory najbardziej różnorodnych przyczynków, nawet luźno albo wcale nie związanych z działalnością naukową adresata. Takiego zarzutu nie można postawić *Studium z dawnego prawa sądowego i miejskiego*. Wszystkie bowiem zawarte w nich rozprawy pochodzą z terenu badań nad historią organizacji prawa sądowego ziemskiego, miejskiego, polskiego i innych krajów europejskich.

Zbiór artykułów poprzedzony jest wstępem napisanym przez redaktora, zapoznającym czytelników z działalnością naukową i uniwersytecką (na dwóch Uniwersytetach — warszawskim i toruńskim) Jubilatą. Uzupełnieniem tego jest zestawienie prac Profesora, wykonane przez Andrzeja Gacę. Bibliografia ta liczy pokaźną liczbę 95 pozycji.

Zespół artykułów merytorycznych, historyczno-prawnych, otwiera praca Krystyny Kamińskiej *Communitas civium w miastach polskich, rządzących się prawem magdeburskim*. Autorka wyszukiwała w źródłach prawa chełmińskiego i magdeburskiego różne znaczenia podkładane pod pojęcie *communitas civium* oraz ustaliła, jakie były kompetencje tego organu miejskiego. Może za słabo podkreśliła przy tym jego sądowe i początkowo także kontrolne kompetencje (nawet nad radą miejską), chociaż o nich w swoim opracowaniu wspomina.

Rozprawę w dziedzinie historii literatury prawnej przygotował Władysław Bojarski pt. *Speculum Saxonum i Jus Municipale — jako źródła prawa w dziełach Tucholczyka*. W. Bojarski konstatuje w wyniku przeprowadzonych badań, że stopień uwzględnienia przez Tucholczyka obu wymienionych w tytule źródeł prawa nie jest duży, zwłaszcza w porównaniu ze stopniem wykorzystania kodyfikacji prawa rzymskiego i prawa kanonicznego. Wobec tego jednak, że Tucholczyk do każdego rozdziału swego *Epitome pontifici ac caesarei juris* dodaje informacje o przepisach prawa polskiego i saskiego, stosowanych w Polsce, rozprawa W. Bojarskiego daje asumpt do wszczęcia zaniedbanych badań nad stosunkiem prawa niemieckiego i prawa polskiego w przeszłości.

Janusz Sondel zajął się zagadnieniem *Leges sumptuariae w Rewizji Toruńskiej prawa chełmińskiego — twór samodzielny czy recypowany?* Autor stwierdza istnienie silnego wpływu prawa rzymskiego na przepisy dotyczące walki ze zbytkiem, zawarte w *Jus Culmense revisum*. Stwierdzenie to nie stanowi zaskoczenia, jeżeli zważyć, że dotyczy ona zbioru, który według słów J. Sondla stanowi „jeden z najbardziej zromanizowanych pomników prawa dawnej Polski”. Określony tytułem temat rozprawy zwalnia autora od szerszego rozpatrzenia zagadnienia walki ze zbytkiem, dla którego wykonania konieczne byłoby wzięcie pod uwagę także odnośnych przepisów zawartych w wilkierzach poszczególnych miast oraz w statutach synodalnych.

Rozprawa *Istota i cele kary oraz system kar w trzech rewizjach prawa chełmińskiego z XVI wieku* jest tekstem Danuty Janickiej. Autorka rzuca swoje rozważania na szersze tło, porównuje bowiem karne przepisy prawa chełmińskiego z takimiż przepisami prawa magdeburskiego z terenu Małopolski, Pomorza, Prus Królewskich i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Pomią natomiast zupełnie Mazowsze i Wielkopolskę, chociaż dla miast tych terenów istnieją opracowania zarówno monograficzne, jak i syntetyczne.

Do materiałów archiwalnych sięgnął Zygfryd Rymaszewski, opracowując *Trzy wyroki sądów zadwornych w kwestii prawa reprezentacji wśród krewnych bocznych w miejskim prawie spadkowym*. Z punktu widzenia metodologii praca ta stanowi dobitne przypomnienie wartości ksiąg sądowych jako źródła dla badań historyczno-prawnych. Ponadto napotykamy w niej również cały, niedostatecznie jeszcze zbadany, obszar styku prawa polskiego i prawa niemieckiego, a także prawa magdeburskiego i prawa chełmińskiego (s. 97), które to dziedziny czekają na swego monografistę. Autor stawia ponadto wiele dodatkowych pytań badawczych, jak: konieczność zbadania ordynacji królewskiej dla Elbląga (s. 94, przyp. 44) i dla Warszawy (s. 96), jakie znaczenie przypisywał sąd zasadzie słuszności i terminowi „prawo naturalne” (s. 95 przyp. 51)?, jaka była skuteczność ordynacji królewskich w praktyce?, jaka była skuteczność wyroków sądów królewskich jako prejudykatów? (s. 96).

Bogdan Lesiński w rozprawie zatytułowanej *O tak zwanej opiece samowładnej w dawnym prawie polskim* przeprowadza krytykę tez Przemysława Dąbkowskiego jakoby w prawie polskim znany był również typ ustanawiania opiekuna samodzielnie przez małoletniego. Słusznie podnosi autor, że termin *minorennis* obejmował nieletnich nie tylko do lat 15, ale nawet do 24 roku życia i że tym to małoletnim przysługiwało prawo wyboru opiekuna po wyjściu z opieki prawnej dla sierot poniżej 15 roku życia. Jako zadanie na przyszłość stawia autor postulat bliższego ustalenia zakresu pojęć *tutela* i *opiekun* (s. 108) w dawnym prawie polskim.

Ryszard Łaszewski, badając *Przestępstwa przeciwko interesom ekonomicznym dworu w wiejskim prawie karnym w Polsce XVII i XVIII w.*, podobnie jak to czyni Danuta Janicka, ignoruje źródła i opracowania dotyczące sytuacji na terenie Wielkopolski i Mazowsza, brak również badań nad majątkami kościelnymi. Z tych względów ryzykowne wydaje się stwierdzenie autora, że „na terenie całego kraju istniały podobne zasady prawne i podobna polityka prawna przy ściganiu tej grupy przestępstw” (s. 123). Drugi wniosek autora brzmi: „Stosunkowo łagodna, jak na owe czasy [była] represja karna”.

Zbigniew Naworski sięgnął do źródeł archiwalnych, przygotowując rozprawę *Sejmik generalny Prus Królewskich jako trybunał apelacyjny prowincji*. Pozwoliło mu to nakreślić perypetie, jakie przechodziła ta instancja apelacyjna w toku swego istnienia, stosunek sądownictwa tej prowincji do sądów królewskich, stan normatywny i stan faktyczny działalności sądowej sejmiku (s. 140). Tu uwaga natury stylistycznej: czy apelacja „na dwór” (s. 135) czy raczej „do dworu”, ewentualnie po starożytności „za dworem”?

Ostatnie trzy rozprawy sięgają poza granice Polski. Wojciech Bcrodziuk w *Annotationes super jurisprudentia camerali* postawił sobie zadanie: ustalić, jaki był faktyczny wpływ orzecznictwa sądu kameralnego Rzeszy na rozstrzygnięcia sądów niższych w Rzeszy. Ten tak ambitny zamiar został w rzeczywistości zredukowany do omówienia opublikowanych przez J. Mynsingera oraz A. Gaila zbiorów zasad prawnych, przyjętych przez Sąd Kameralny.

Jeszcze dalej na zachód sięgnął Andrzej Gaca w rozprawie *Prawo karne w kodeksie duńskim króla Chrystiana V z roku 1683*. Po dokonaniu szczegółowego rozbioru części ogólnej i części szczególnej księgi VI kodeksu, zawierającej przepisy

prawa karnego dochodzi autor do wniosku, że prawo to było postępowe w stosunku do poprzednio obowiązujących przepisów karnych.

Irena Malinowska-Kwiatkowska przedstawiła preliminaria wprowadzenia we Francji rewolucyjnej instytucji małżeństwa świeckiego. Siegają one wieku XVI — słynny ordonans Henryka III wydany w 1579 r. w Blois, w którym król nie negując sakramentalnego charakteru aktu zawarcia małżeństwa, traktuje je zarazem jako akt należący do „porządku państwowego” i dlatego wprowadza dodatkowe wymogi, dotyczące sposobu jego zawierania i jego rejestracji. Zakazuje zarazem zawierania małżeństw wobec notariuszy, który to zakaz chyba nie był w praktyce bardzo respektowany, gdyż wielokrotnie jeszcze był powtarzany w ciągu wieku XVII. Do tego sposobu zawierania małżeństw uciekano się dla ominięcia obowiązku uzyskania zgody rodziców i krewnych na małżeństwo. Uciekali się do niego również hugenoci, zmuszani do zawierania małżeństw w kościele katolickim, gdyż zawieranie ich przed pastorami protestanckimi nie było możliwe. Dopiero Ludwik XVI wydał w 1787 r. edykt, zezwalający niekatolikom na zawieranie małżeństw przed proboszczem lub przed urzędnikiem świeckim. Legalne uprawnienie do zawierania małżeństw przed urzędnikami świeckimi istniało od dawna na niektórych terytoriach Francji — Bretanii i w okręgu Tournai. Wprowadzone przez ustawodawstwo Wielkiej Rewolucji małżeństwo świeckie miało więc we Francji dawno przygotowany grunt. Autorka nie zatrzymuje się na zrelacjonowaniu historii tej instytucji, lecz stawia zarazem wiele dalszych pytań badawczych (s. 188).

Podsumowując wypada powiedzieć, że zeszyt ofiarowany Profesorowi Zbigniewowi Zdrójkowskiemu zawiera prace, których nie może pominąć żaden historyk prawa.

WITOLD MAISEL (Poznań)

The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary. Decreta Regni Mediaevalis Hungariae, vol. 1, 1000 - 1300. Translated and edited by Janos M. Bak, György Bonis (+) James R. Sweeney with a critical essay on previous editions by Andor Czismadia (+), Charles Schlacks jr. Publisher, Bakersfield California 1989, s. LXIII, 179.

Dzięki współpracy historyków węgierskich działających tak w kraju, jak i Ameryce Płn. zrodziła się myśl publikacji w USA pełnego zbioru ustawodawstwa węgierskiego od 1000 r. do czasów współczesnych w języku oryginałów (do 1848 r. — łacina) wraz z paralelnym przekładem na angielski oraz obszernymi komentarzami w tym ostatnim języku.

Opublikowany właśnie tom pierwszy zawiera ustawodawstwo doby narodowej dynastii Arpadów. Poza tekstami opublikowanymi niegdyś w milenijnej edycji *Corpus Iuris Hungarici* (t. I, 1899), tj. dekretami królów św. Stefana, Władysława i Kolomana (ich ponowna, krytyczna edycja z 1904 r. przez L. Závodszy'ego, przedr. współcześnie w pracy G. Györfy, *Wirtschaft und Gesellschaft der Ungarn...*, 1983 r.) oraz Złotą Bullą z 1222 r., włączono do nowej edycji potwierdzenie Złotej Bulli z 1231 r., dekrety z lat 1267, 1279, 1290 i 1298, ustawy synodu z Esztergom 1105 - 1116, wreszcie prywatną kompilację norm prawnych z około 1300 r.

Oryginały łacińskie przedrukowano w wersji uproszczonej, z pominięciem od-